

УДК [37.013.82.7]:378.011.3-051:78

DOI:10.31339/2617-0833-2020-1(28)-85-89

ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ АРТ-ТЕРАПЕВТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Куцин Е. К.

THE PRINCIPLES OF FORMATION OF ART-THERAPEUTIC COMPETENCE OF FUTURE MUSIC TERAPI

Kutsyn Erika

У статті розглядаються принципи формування арт-терапевтичної компетенції майбутніх вчителів музики. Розкривається специфіка організації колективної музично-виконавської діяльності, яка полягає у створенні системи комунікації, заснованої на принципі ціннісного взаємодії між суб'єктами осягнення музичного мистецтва. Визначено мету арт-терапевтичної компетенції в процесі професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, конкретизовані методологічні підходи і принципи його реалізації.

Ключові слова: арт-терапевтична компетенція, комунікативна компетенція майбутнього вчителя музики, педагогічні умови, принципи арт-терапевтичної компетенції.

The topic of the research is “The principles of formation of art-therapeutic competence of future music teachers”. There is revealed the specifics of the organization of collective music-performing activity, which is to create a communication system based on the principle of value interaction between the subjects of comprehension of musical art. It is defined the purpose of art-therapeutic competence in the process of professional training of future teachers of music, and it is specified the methodological approaches and principles of its realization. Besides, the author reveals criteria, indices and characterizes levels of reflexive competence formedness of future music teachers in the process of their training in higher educational institutions. However, the findings also suggest that consultation is a unique practice, requiring new knowledge and skills, which therefore brings with it particular professional and ethical issues that music therapists are likely to be unprepared for.

Key words: art-therapeutic competence, communicative competence of the future music teacher, pedagogical conditions, principles of art-therapeutic competent.

Професійна компетентність майбутнього учителя музичного мистецтва формується з багатьох складових. У число її значущих елементів входять теоретико-музикознавча, інструментально-виконавська, диригентсько-хорова, вокально-виконавська, психолого-педагогічна, методична, інформаційна компетентність, а також нова – арт-терапевтична компетентність.

Поліхудожня підготовка є точкою перетину і об'єднання всіх складових формування професіоналізму майбутнього учителя музики. Сутність поліхудожньої компетентності полягає в здатності і готовності майбутнього учителя музики застосовувати спеціальні музичні знання та вміння в єдиному комплексі з духовно-моральним потенціалом особистості і сформованим цілісним поданням про специфіку різних областей мистецтва і культури [6, с. 25].

Застосовувалися теоретичні методи дослідження: аналіз філософської, психолого-педагогічної, методичної літератури, досліджень і робіт з проблеми, моделювання; Поняття «професійна компетентність» розглядали вітчизняні (Н. Бібік, Я. Кодлюк, О. Овчарук та ін.) й зарубіжні (О. Бобієнко, Е. Зеєр, Ф. Кіргуєва та ін.) науковці. Окремі дослідження стосуються проблеми впливу засобами мистецтва на особистість в педагогічній діяльності без диференціації видів практик і психологічних механізмів арт-терапії, їх специфічних

особливостей, функцій, технологій і методів оцінки результатів. При цьому дослідники і педагоги відзначають інноваційність і потенціал арт-терапевтичних занять з дітьми.

Аналіз наукових робіт та програм показав, що у вітчизняній педагогіці та педагогіці мистецтва арт-терапевтичні прийоми і практики вирішують педагогічні завдання; в корекційно-розвивальних програмах додаткової освіти такі практики використовуються в основному в роботі з дітьми дошкільного віку. Виявлено відсутність інтеграційних програм і курсів даного напрямку для старшокласників. Існує розрізненість і безсистемність в галузі педагогічної арт-терапії; затребуваний в основному її універсальний потенціал. Практики арт-терапії використовуються без урахування специфіки педагогічних цілей і завдань, напрямків діяльності.

Для використання мистецтва як терапевтичного чинника для учителя музики потрібні знання, вміння, навички, сформовані в професійному навчанні. Тільки в цьому випадку можна розглядати арт-терапію як інноваційну технологію для надання допомоги дітям [4; 6; 7].

Отже, аналіз наявних публікацій показує, що чіткого визначення структури та принципів формування арт-терапевтичної компетентності майбутніх учителів музичних мистецтв досі немає.

Метою статті є аналіз принципів формування арт-терапевтичної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва.

Виділена нами практично-творча сфера безпосередньо базується на арт-терапевтичній компетенції, яка є важливою і необхідною у структурі професійної компетентності фахівця соціальної сфери. У нашому баченні саме ця сфера продиктована особливостями соціального замовлення суспільства та вимог щодо підготовки сучасного учителя музичних мистецтв. Зазначимо, що при побудові професійної компетентності фахівця ми враховували її ієрархічну структуру: ключові (базові) компетентності опираються на діяльнісні процеси й виявляються в контексті структури професійної діяльності, а компетенції впливають із загальної компетентності і є її складовими частинами.

Вивчення проблеми арт-терапії (буквально – лікування мистецтвом, творчістю; термін запровадив в медичній практиці А. Хілл) в соціально-педагогічній діяльності з дітьми обґрунтовано розумінням потужного позитивного впливу мистецтва на розвиток і становлення особистості, який проявляється в гармонізації її внутрішнього світу і набутті духовно-моральних орієнтирів. Основна мета арт-терапії – це позитивний вплив на особистість засобами мистецтва і творчості, розвиток її духовного здоров'я [5, с. 21].

Загальноновизнано, що арт-терапія має психо-профілактичну, розвиваючу і соціалізуючу спрямованість в активізації сутнісних сил особистості, завдяки чому арт-терапія використовується в різних сферах і може стати ефективною технологією соціально-педагогічного профілю в роботі з дітьми. Теоретичний аналіз показав, що арт-терапія вивчається як багатогранне і глибинне за емоційним впливом явище в різних сферах застосування, в тому числі в педагогіці (А. І. Копитін, А. В. Криніцина, Л. Д. Лебедева).

Практично-творча сфера професійної компетентності вчителя музики містить сукупність художньо-естетичного досвіду, арт-терапевтичних знань, умінь, навичок, творчої самостійності. Ця сфера зумовлює необхідність практичної реалізації набутого технологічного арсеналу в процесі навчальної діяльності та використанні арт-терапевтичних технологій у професійній діяльності педагога.

Творча компетентність – це здатність продуктивно організувати арт-терапевтичні заняття з різними учнями, які потребують допомоги, вирішувати виникаючі проблеми неординарними способами, діяти відповідно до інтелектуальних, психологічних, комунікативних і творчих здібностей. Практично-творча сфера представлена арт-терапевтичною, діагностичною і конструктивно-творчою компетенціями [5, с.24].

Арт-терапевтична компетенція – це сукупність базових арт-терапевтичних знань, умінь і навичок, практичного досвіду арт-терапевтичної діяльності та позитивного ставлення

до неї, що зумовлює готовність та здатність педагогів до успішного здійснення педагогічного впливу з огляду на потреби різних учнів. Зазначимо, арт-терапевтичні знання – це знання про способи оздоровлення організму людини у процесі сприйняття творів образотворчого мистецтва і в результаті особистої участі в художньо-творчій діяльності.

Арт-терапевтичні знання охоплюють зміст арт-терапії та її вихідні поняття; історичний аспект розвитку арт-терапії; функціональні можливості арт-терапії; відмінності між арт-терапією та арт-педагогікою; допоміжні напрями арт-терапії; особливості малюнку; галузі практичного застосування арт-терапії; форми арт-терапевтичної роботи; специфіку оцінювання арт-терапевтичної продукції тощо [5, с. 35].

Слід зазначити, що оволодіння знаннями сприяє формуванню умінь, які проявляються у здатності студентів використовувати набутий досвід у конкретних професійних ситуаціях. У тлумачному словнику психологічних термінів уміння визначено як «засвоений суб'єктом спосіб виконання дій, які забезпечуються сукупністю набутих знань і навичок. Уміння формуються за допомогою вправ і створюють можливість виконання дій не тільки у звичних, але й у змінених умовах» [5, с.50].

Отже, уміння неможливі без глибокого теоретичного й практичного засвоєння системи знань. Ми трактуємо арт-терапевтичні уміння як спеціальні вміння, сформовані на основі арт-терапевтичних знань, які можна використовувати у практичній діяльності для профілактики і корекції деструктивних емоційних станів людини, а також для релаксації і зняття втоми. Комплекс арт-терапевтичних умінь представлений такими уміннями:

- проводити діагностику емоційної сфери людини;
- розробляти та апробувати корекційні та тренінгові арт-терапевтичні програми;
- проводити індивідуальні та групові арт-терапевтичні заняття;
- використовувати арт-терапію у поєднанні зокрема з музикотерапією [4, с. 85].

Діагностична компетенція передбачає здатність діагностувати емоційну сферу різних учнів за допомогою арт-терапевтичних. Конструктивно-творча компетенція представлена знаннями про організацію арт-терапевтичної діяльності, арт-терапевтичні технології. Вона пов'язана з творчими процесами в арт-терапевтичній діяльності, передбачає знання її особливостей, уміння конструювати інтегративні арт-терапевтичні заняття і програми з використанням допоміжних арт-терапевтичних технологій для різних учнів, визначати їх результативність, вносити необхідні корективи, здійснювати інтерпретацію досягнутих результатів.

Формування арт-терапевтичної компетентності педагога-музиканта в ході отримання професійної освіти забезпечується сукупністю спеціальних художньо-педагогічних принципів і методів. До них ми відносимо принципи духовності, цілісності, образності та асоціативності, міждисциплінарний підхід.

Арт-терапевтична компетентність педагога-музиканта заснована на взаємодії і синтезі музики, літератури, живопису, театру, хореографії та інших видів мистецтва, які вбирають в себе етичний та естетичний досвід людства. Вчені стверджують, що «саме в духовності, в її головному «знаку» – кохання – сучасна педагогічна думка бачить той методологічний орієнтир, відповідно до якого можуть і повинні воскреснути в особистості, в її світогляді жага пізнання, моральна чуйність і відповідальність» [4, с. 86].

Будь-яка форма навчання учнів музиці та іншим видам мистецтва в своїй основі повинна мати духовний початок, і в цьому аспекті педагогу-музиканту призначена висока місія залучення школярів до духовних цінностей світової культури. Іншими словами, принцип духовності, в якому смисловою домінантою є розвиток морального потенціалу особистості, - один з провідних у процесі формування арт-терапевтичної компетентності педагога-музиканта. Відповідно до цього залучення до мистецтва і духовного життя пов'язує ціннісно-смісловим наповненням різні види музичної та арт-терапевтичної діяльності.

В даному контексті принцип духовності з необхідністю вимагає цілісного підходу до формування арт-терапевтичної компетентності мабутнього учителя музики. Принцип

цілісності передбачає сприйняття музичної освіти як невід'ємної частини світової художньої культури. Відображаючи складність духовного світу, різні види мистецтва мають єдину основу, підкоряються одним законам, тому природними є їх взаємопроникнення і взаємовплив.

Фахівці відзначають, що людині від народження притаманний синкретизм сприйняття, дитина має здібності до всіх видів художніх занять [1, с. 47].

Педагог-музикант, який прагне до художнього розвитку дитини, повинен мати цілісне уявлення про багатство взаємозв'язків різних видів мистецтва. У той же час принцип цілісності у формуванні арт-терапевтичної компетентності педагога-музиканта орієнтує на розуміння музики як духовного явища, що не ділиться механічно на окремі види музичної діяльності. Об'єднуючим початком для всіх видів музичної творчості є інтонаційна природа музики [7, с. 207]. Осягнення її глибинної духовної сутності, вираженої в інтонації, досягається шляхом усвідомлення взаємозв'язку різних видів музичної діяльності. Професійний портрет сучасного вчителя музики поліфункціональний.

Найважливіший принцип у формуванні арт-терапевтичної компетентності педагога - міждисциплінарність. Провідні фахівці в області музичної педагогіки (Е. Б. Абдуллін, Ю. Б. Алієв, О. А. Апраксина, Л. А. Безбородова, Н. А. Ветлугіна, Л. В. Школяр, О. Д. Критська та ін.) виділяли виконавську, хормейстерську, вокально-хорову, акомпаніаторську, музикознавчу, педагогічну та інші види музично-педагогічної діяльності.

У процесі професійної підготовки педагога-музиканта необхідно долати тенденції до вузької спеціалізації в рамках викладання окремих музичних предметів. Особливу значущість при цьому мають міжпредметні зв'язки. У викладанні дисциплін гуманітарного циклу важливу роль відіграють вироблення естетичних і етичних норм, отримання і узагальнення досвіду емоційно-ціннісного сприйняття мистецтва, передача цього досвіду студентам. Г.Сорокіна підкреслює, що «вся система знань, отриманих викладачем, повинна спиратися на принципи міжпредметних зв'язків, без цього вони не можуть повноцінно засвоюватися і плідно використовуватися» [7, с. 210].

Осягнення творів мистецтва відбувається шляхом осмислення вираженого в ній художнього образу. Поняття «образ» є основним для різних видів мистецтва - музики, поезії, літератури, живопису, хореографії та ін. В зв'язку з цим для успішного формування арт-терапевтичної компетентності педагога-музиканта необхідне застосування принципу образності та асоціативності. Цей принцип обумовлений специфікою мистецтва, особливістю процесів його сприйняття.

Таким чином, розкриття образності як основи мислення (в тому числі музичного та художнього) відноситься до необхідних складових педагогічної діяльності, спрямованої на художній розвиток учнів. Широке залучення музичних та інших асоціацій насичує художній простір уроку музики, який побудований на спільності й цілісності духовної культури людства. Багатство художніх асоціацій в різних сферах мистецтва дозволяє педагогу-музиканту гнучко використовувати накопичені знання, враження, спираючись на взаємозв'язок різних видів мистецтва і життя.

Подібні вміння – один з найважливіших критеріїв сформованості такої професійної якості, як арт-терапевтична компетентність педагога-музиканта. Творче використання вищезначених принципів у процесі професійної освіти педагога-музиканта сприяє реалізації духовно-морального потенціалу особистості, сприяє формуванню цілісного уявлення про закони і специфіку різних областей мистецтва і культури, є опорою для формування арт-терапевтичної компетентності педагога-музиканта.

Список використаних джерел

1. Бібік Н.М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування / Бібік Н.М.// Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики. – Київ : КІС, 2004. – С. 47–52.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови/ уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – Київ; Ірпінь : Перун, 2007. – 1736 с.
3. Енциклопедія освіти. АПН України /голов. ред. В.Г. Кремень. – Київ : Юрінком Інтер, 2008. –1040 с.
4. Евтушенко Г. Н. Роль артпедагогтики и арт-терапии в гармоничном развитии ребенка с проблемами/ Г. Н. Евтушенко // Интерактивная наука. –2016. № 2. – С. 85-88.
5. Копытин А. И. Арт-терапия детей и подростков/ А. И. Копытин, Е. Е. Свистовская.– Минск : Когито-Центр,2014.– 197 с.
6. Сорока О.В. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх учителів початкової школи до використання арт-терапевтичних технологій: дис. ...д-ра пед. наук: спец. 13.00.04. –Тернопіль, 2016. –534 с.
7. Сорокіна Г. Структура компетентності фахівця як наукова проблема/ Г. Сорокіна//Проблеми підготовки сучасного вчителя: зб. наук. праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.– Умань: ПП Жовтий О.О., 2011. – Вип. 4, Ч. 2.– С. 207–213.

References

1. Bibik, N.M. (2004), *Kompetentnisnyy pidkhid: refleksyvnyy analiz zastosuvannya* [Competency Approach: A Reflexive Analysis of Application] Competency Approach in modern education: world experience and ukrainian perspectives: library for education policy, Kyiv: KIS, Pp. 47–52.
2. Busel V.T. (concluded) (2007), *Velykyy tлумачnyy slovnyk suchasnoyi ukrayins'koyi movy*[*The Great Interpretive Dictionary of Modern Ukrainian language*]. Kyiv, Irpin : Perun, 1736 p.
3. *Entsyklopediya osvity* [Encyclopedia of Education. APS of Ukraine]. (2008), Kyiv: Yurinkom Inter, 1040 p.
4. Evtushenko, H. N. (2016), *Rol artpedahohyky y art-terapyu v harmonychnom razvytyy rebenka s problemamy*[The role of art pedagogy and art therapy in the harmonious development of a child with problems]. *Ynteraktyvnaya nauka*, № 2, Pp. 85-88.
5. Копытын, А. Y., Svystovskaya, E. E. (2014), *Art-terapyya detey y podrostkov* [Art therapy of children and adolescents]. Mynsk : Kohyto-Tsentr, 197 p.
6. Soroka, O.V. (2016), *Teoretychni i metodychni zasady pidhotovky maybutnikh uchyteliv pochatkovoyi shkoly do vykorystannya art-terapevtychnykh tekhnolohiy*[*Theoretical and methodological principles for the preparation of future primary school teachers for the use of art-therapeutic technologies*] Ternopil: Novy chas., Тернопіль, 534 p.
7. Sorokina, H. (2011), *Struktura kompetentnosti fakhivtsya yak naukova problema*[Specialist competence structure as a scientific problem] *Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelya*. Uman: PP Zhovtyy O.O., Ed. 4, P. 2, pp. 207–213.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>